

ANADOLU - MEZOPOTAMYA İLİŞKİLERİ

ÇERÇEVESİNDE ORTAK BİR KELİME : *ḫupurni*

Doç. Dr. YAŞAR COŞKUN

Hititler kendilerinden önce Anadolu'da yerleşmiş kavimlerin veya hâkimiyetleri altına aldıkları toplulukların tanrılarına da tapıyorlardı. Bu yabancı tanrılara edilen duaları bazan da onların dilinde yazıyorlardı. İşte M. Ö. üçüncü binin ortalarından başlayarak Mezopotamya ve zamanla Eski Önasya'ya yayılan Hurri kavminin konuştuğu dile ait kelime ve cümlelerin Boğazköy çivi yazılı metinler içerisinde, öncelikle dinî metinlerde yer aldığını görmekteyiz. Hattâ son yıllarda, 1983 Kazı Kampanyası'nda hurrice-hititçe bilen tabletler gün ışığına çıkarılmış ve Prof. Otten tarafından "Keilschrifttexte aus Boghazköi" serisinin "32." cildinde yayımlanacağı haber verilmiştir¹Bu konuda, Hitit Devlet Arşivi'nin ortaya konmasında "Hurri'li Kâtipler"in de büyük rol oynadıklarını kabul etmek gerekir.

Hurricane ile Anadolu'nun Hitit öncesi dillerinden biri olan hattice arasındaki uygunluk(?) ya da benzerlikleri araştıran V.Haas - H. J. Thiel, Das Hurritologische Archiv adlı eserinin 22. sayfasında "bu iki dil arasındaki benzerliklerin sadece kelime hazinesinde aranması gerektiğini ve bu konuda leksikal bilgi eksikliğinin problem yarattığını" ifade etmiş ve bazı uygunlukları örneklerken hurricane *ḫaw(u)ri* "yer, toprak"ın karşılığı olarak hattice *wur* kelimesini de kaydetmiştir.

Hurricane yoluyla hititçe'ye geçen aynı amaçlı kelimelerden özellikle ritual'de kullanılan bir kap grubunu metinlerimizden tanıyoruz² :

aḫrušhi⁻³, *ḫuprušhi*⁻⁴, *zizzuḫi*-

¹ Archäologischer Anzeiger 1984 s. 329-381'de Peter Neve, Die Ausgrabungen in Boğazköy Hattuša 1983 mit einem Beitrag von Heinrich Otten s. 372-375.

² H. Kronasser, Etymologie der Hethitischen Sprache 1 (1966) s. 209. Ayrıca bk. B. Hrozný, Die Sprache der Hethiter (Bo-St. 1/2, 1917) s. 11, 12¹; Götze-Pedersen, Muršiliš-Sprachlähmung (1934) s. 43; hurriceden hititceye geçen kelimeler için bk. F. Sommer, Orientalistische Literaturzeitung (1939) s. 29.

³ Y. Coşkun, Boğazköy Metinlerinde Geçen Bazı Seçme Kap İsimleri (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No. 285/1979) s. 18 vd. Ayrıca bk. A. Kammenhuber, Hethitisches Wörterbuch² Lief. 1/1975 s. 46 vd. ve J. Puhvel, Hittite Etymological Dictionary (1984) s. 12 vd.

Burada araştıracağımız ^{DUG} *hupurni-* ise, akadça *HUBURNU* “parfüm yağı için küçük boyutlu bir kap” veya “küçük bir yağ kabı” kelimesinin hititçe’ye geçmiş şeklidir⁵. Nuzi’de içerisine İ.DÜG.GA “parfüm”, Mari belgelerinde ise İ “yağ” konmaktadır.

Hitit çivi yazılı belgelerinde bir kap ismi olarak⁶ iki yerde geçiyor :

^{DUG} *hu-pur-ni-iš* : KBo V ı II 44

hu-pur-ni : KUB XLV 54 Ay? 4

Kelimenin geçtiği ilk metin “*Kummanni Şehri*’nin⁷ *Hatti*’li Rahibi *Papanikri*’ye⁸ ait olup dinî bir metindir. Burada (II 44 vd.) iki adet *hupur-ni-* kabından birisine “parfüm”, diğerine de “bitkisel yağ” konuyor :

II ^{DUG} *hupurniš* ŠĀ^{BA} I^{EV} ŠA İ.DÜG.GA I^{EV}-ma ŠA İ.GİŠ

Bu kaplar tapınakta kullanılan bir dizi kapların arasında yer almakta, onların içerisinde bazı gıda maddeleri ve güzel kokulu yağ bulunmaktadır. Bazılarının üzeri incir yapraklarıyla örtülüdür (: *IŠTU*^{GİS} MA *ištappan*).

Bu metinde dikkatimizi çeken başka bir nokta da *hupurni-*, *purpuri-* beraberliğidir, çünkü her ikisinin de içerisine aynı maddeler (parfüm ve yağ) konmakta ve her ikisini de üstü açık bırakılmaktadır. 38-50. satırlar arasında kaydedilenlerin bir dökümü aşağıdadır :

kabın ismi	içine konan madde	kabın sayısı
<i>pulluriṣa-</i>	bal	7
<i>KUKUBU</i> ⁹	şarap	7
<i>hutnikki-</i>	bal	1
HAB.HAB ¹⁰	şarap	1
<i>purpuri-</i>	parfüm	7
<i>purpuri-</i>	bikisel yağ	7
<i>hupurni-</i>	parfüm	1
<i>hupurni-</i>	bitkisel yağ	1

⁴ Y. Coşkun, Kap İsimleri s. 25 vd.

⁵ Chicago Assyrien Dictionary “H” s. 219 ve Akkadisches Handwörterbuch s. 352.

⁶ J. Friedrich, Hethitisches Wörterbuch (1952) s. 76 “ein Gefäß, nach Laroche, Journal Cuneiform Studies 2 (1948) s. 118²⁹ zu churr. *habur-* (*hubur-*) “Erde”.

⁷ G.F. del Monte - J. Tischler, Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte (1978) s. 221.

⁸ E. Laroche, Les Noms des Hittites (1966) s. 136 nr. 933.

Ḥupurni- kelimesini lengüistik açıdan ve idantifikasyon bakımından incelediğimizde şu sonuca varıyoruz : *tekan-*, *daganziḫpaš* kelimeleriyle eş anlamlı¹¹, gövdesi *ḥa/wu_ur-*, *ḥubur-*, *ḥabur-* “toprak, yer” olmak üzere, “-ni” türetken ekiyle teşkil edilmiş olup,¹² “commun generis” gruba dahildir. Laroche, Glossaire de la Langue Hourrite (1980) “Hurri Dilinin Sözlüğü” s. 99 ve 109’da *ḥupurni*-’nin ait olabileceği bir gövde araştırmış ve Hitit Çivi yazılı metinlere geçmiş, hurrice şu kelimelere raslamıştır :

ḥawurni “Terre”; *ḥub (u)ri* “Nom de la matière du *ḥubrušhi*, ne pas confondre avec *ḥawurni* “terre”, mais cf. ^{duḡ} *ḥuburni*”

Böylece *ḥupurni*-’nin bağlandığı gövde anlamı nedeniyle, bu kabın daha çok pişmiş topraktan yapıldığı kabul edilmelidir.

Kelimenin Mezopotamya paralellerini aradığımızda bir de “içerisinde bira içkisi saklanan büyük depo kabı” *ḤUBURU*¹³ ve bu küplerin bulunduğu “özel bir konut”a, *BİT ḤUBURI*’ye¹⁴ raslıyoruz¹⁵. Herhalde bizim *ḥupurni*-bunlarla ilişkili olmayıp, daha çok içine “parfüm konan küçük kap” *HUBURNU*¹⁶ veya “yağ kandili” olarak kullanılan *ḤUBUNNU*¹⁷ kaplarına uygundur.

Sonuç olarak, ^{DUG}*ḥupurni*- gerektiğinde kandil olarak da kullanılabilir. Küçük boyutlu bir parfüm kabı olabilir.

⁹ Y. Coşkun, Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi XXVII/3-4, 1969) s. 10 vd. (1972).

¹⁰ Y. Coşkun, Kap İsimleri (1979) s. 59 vd.

¹¹ Von Brandenstein, ZDMG 91 s. 571, ZA NF XII s. 85 ve J. Friedrich, MVAG II 42 s. 8, 30.

¹² H. Kronasser, EHS 1 s. 221 “*ḥupurni*- c. (ein Gefäss) zu hurr. *ḥubur* (Erde) vgl. Ter-rine”.

¹³ Bk. Friedrich, Heth. Wört. 3. Ergänzungsheft s. 41 “^{DUG}KU.U + KAK, Bierkrug (= *HUBURU*); Delitsch, Handwörterbuch s. 268 “*ḥuburu*, ein bestimmtes Gefäss, K. 152, 242”; A. Salonen, Die Hausgeraete der Alten Mesopotamier s. 200 “*ḥiburnu*, *ḥuburnu*: Riesenkrug”; CAD 220^a *ḥuburu* (a large vat for beer)”; AHWb (1962) s. 352 “*ḥuburu (m)*, bir bira destisi”.

¹⁴ Landsberger-Balkan, Belleten XIV (1954) s. 189, 239, 240 (alm.)

¹⁵ A. Salonen, HAM II (1966) s. 196, 201.

¹⁶ “ ” ” s. 229 “kleine Ölflasche, Parfümflasche”

¹⁷ CAD 219^a “*ḥubunnu*, yağ kandili olarak kullanılan bir kap, El-Amarna, Nuzi ve Babil belgelerinde geçmektedir”; AHWb (1962) 352^a “*ḥubun(n)u(m)*, 1/3 ya da 1 litrelik küçük bir kap.

